

ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД ЯК ОДИН ІЗ ФАКТОРІВ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

У статті подано аналіз поглядів філософів, психологів, педагогів на проблеми розвитку особистості у формуванні творчої діяльності у майбутніх спеціалістів. Творча діяльність є фактором формування духовних цінностей, передбачає індивідуальну схильність особистості до подолання стереотипів і конструювання власного творчого продукту.

The article presents the analysis of philosophers', psychologists' and teachers' views on person development in the process of creative activity. `Creative activity is a means of accumulating mental values and provides for person's individual predisposition to overcome stereotypes and to construct one's own creative product.

Сучасний етап національного відродження України вимагає нових підходів до рішення задач розвитку особистості, виявлення її творчого потенціалу.

На думку більшості авторів (Н.А.Бердяєв, А.Н.Леонтьєв, В.І.Петрушин) серед основних факторів, які впливають на розвиток особистості значне місце належить творчості та творчої діяльності, що сприяють оволодінню вміннями утворювати неординарні матеріальні та духовні цінності.

Саме це забезпечує формування таких ознак творчої особистості учнів, як інтелектуальна незалежність, яка дозволяє мислити та говорити, незважаючи на усталені стереотипи й авторитети; виняткова допитливість, що забезпечує оптимальне оволодіння складними навичками та вміннями; гнучкість під час зіткнення з будь-якими проблемами, що дозволяє розв'язувати завдання на основі використання кількох альтернативних варіантів; рішучість у досягненні успіху, яка дещо розвіює сумніви у власній здатності відкривати нове.

У той же час проблема формування творчої діяльності студентів у вітчизняних психолого-педагогічних дослідженнях розглядалася в контексті діяльнісного підходу. Метою даної статті став аналіз поглядів філософів, психологів, педагогів на зазначену проблему. Зауважимо, що ще К.Ушинський вказував на наявність у дитини потреби до діяльності. Про це він писав: "дитя потребує діяльності весь час і втомлюється не від діяльності, а від її одноманітності та однобічності" [9: 253].

Сучасний український філософ-педагог І.Зязюн торкається проблем творчості на основі поєднання підсвідомого та свідомого. Для нашого дослідження важливим є те, що дослідник розглядає факти свідомості як уявлення, бажання, фантазії. Останні іманентні свідомості, належать лише їй. Тому ідея підсвідомого, на думку І.Зязюна, пов'язана з теорією інтелектуальної та художньої творчості [4: 3]. При цьому підсвідоме розглядається як реалії без участі свідомості. У той же час свідомість оперує знаннями, які можуть передаватися іншим людям, стати їхнім надбанням.

М.Фіцула вважає, що розвиток особистості у навчально-виховній діяльності має наслідувальний характер. На основі цієї закономірності розробляються теоретичні засади методу прикладу у вихованні. Людська особистість розвивається в діяльності (природні задатки людини реалізуються тільки в процесі її життєдіяльності). Всебічному її розвитку сприяє залучення до різних видів діяльності під впливом середовища [10: 46].

Тобто, наукові погляди М.Фіцули знаходяться в межах теорії діяльності, які виявляють у ній ознаки генетичного підходу до розуміння механізмів зародження психіки діяльності, що сприяє формуванню таких психічних якостей, як мислення, увага, пам'ять, емоції, почуття.

У той же час С.Гончаренко, визначаючи зміст діяльнісно особистісної концепції виховання, стверджує, що дієвим виховання є лише тоді, коли дитина залучається в різноманітні види діяльності та оволодіває суспільним досвідом завдяки ефективному стимулюванню педагогом її активності в цій діяльності [3: 98].

Під поняттям “діяльність” науковець розуміє спосіб буття людини в світі, здатність її вносити в дійсність зміни. Він розглядає діяльність як засіб реалізації мети, її результату [3: 98].

Психолог-педагог В.Семиченко вважає, що діяльнісний підхід визначає провідну цінність системи (в тому числі системи підготовки учнів музичних шкіл) на основі діяльності, яка забезпечує засвоєння та функціонування навчання.

На думку В.Семиченко, з одного боку, “начебто дійсно обмежуються права особистості, можливості її самореалізації. Проте, з іншого боку, таке обмеження може бути доцільним”. “Є нормативні вимоги, завдання, з якими людини повинна рахуватись” [7: 179].

Насправді, в процесі навчання особистість долає труднощі і незручності, вирішує завдання, які їй нецікаві. Але оволодіння видами діяльності, що потребують копійкою праці, не завжди зумовлені індивідуальними якостями особистості і не викликають у неї особливого інтересу, може стати одним із способів формування творчої діяльності. Це може статися в умовах усунення учня від ремісницьких дій, стандартного копіювання.

Зауважимо, що в основу діяльнісного підходу було покладено ідею взаємозв'язку особистості і діяльності. Поняття “діяльність” передбачало наявність такої якості особистості, як активність, що повинна забезпечувати задоволення потреб, які регулюються вимогами суспільства.

О.Леонт'єв вказував на те, що одним із компонентів змісту поняття “діяльність” є наявність взаємозв'язку зовнішньої та внутрішньої стратегії особистості. Він визначав доцільність співвідношення проблем внутрішньої діяльності (мислення) з зовнішньою, практичною діяльністю [5], а також дотримувався думки, що діяльність – це передусім цілеспрямоване перетворення, зміна матеріальних умов життя людини, які, в свою чергу, забезпечують розвиток особистості за допомогою зміни в її самосвідомості.

При цьому зміст закономірностей та специфічних змін свідомості особистості, зумовлені змінами матеріального буття, не розглядалися докладно і тлумачилися автоматично.

Тому, на нашу думку, саме в цій площині причина невдач у реалізації проектів соціально-економічної перебудови суспільства та формуванні творчої особистості.

У контексті діяльнісного підходу П.Гальперін розробляє та обґрунтовує теорію поетапного формування розумових дій, основні положення якої полягають в тому, що психічна діяльність є результатом перенесення зовнішніх дій в план сприйняття, уявлень та понять. Процес такого переносу реалізується через ряд етапів:

а) навчання здійснюється за допомогою випробувань та помилок, коли засвоєні раніше знання, вміння, навички пристосовуються до нового матеріалу; в такому випадку програмується дії, що забезпечують виконання, завдання на основі орієнтовних дій за зразком;

б) орієнтовна система дій передбачає ускладнення завдання, що включає визначення мети головних ознак;

в) орієнтовна основа дій забезпечує спеціальні вказівки [2].

Отже, первинне формування дії здійснюється зовні. Внаслідок розгортання та узагальнення дій студент починає розуміти зміст конкретних операцій, їх взаємозв'язків. Розгорнутість дій операцій скорочується. Дія, що формується зовні, стає надбанням внутрішнього плану особистості, переходить у постійні знання та навички.

У той же час впровадження в навчальну діяльність певних стандартів дій, на нашу думку, допомагає засвоєнню знань, які прийняті нині, але вони не сприяють вирішенню нових проблем, вдосконаленню наявних рішень.

Таким чином, викладені вище точки зору дозволили встановити, що поняття “діяльність” розглядається психологами та педагогами як спосіб вирішення певних завдань на основі синтезу зовнішньої та внутрішньої стратегії особистості, яка зумовлена суб’єкт-об’єктивними відносинами.

Зміст поняття “діяльність” визначається наявністю потреб та мотивів, що орієнтують більше на формування соціалізованої особистості. Останнє передбачає програмування кінцевої мети у вирішенні навчальних завдань.

Зауважимо, що в основу діяльнісного підходу до навчання покладено ідею програмування кінцевого результату ззовні. При цьому необхідно зазначити, що поняття “творчість” розглядалося у контексті формування нових поглядів, матеріальних та духовних цінностей, які б задовольняли різноманітні потреби суспільства.

Творчість, на думку С.Віроzub, – це “прагнення до поширення себе на світ (втілення себе у матеріальній формі – матеріалізації), до гармонії, до рефлексії, до духовного”. І далі, творчість виступає однією з форм людської діяльності [1: 275].

У контексті викладеного зазначимо, що поняття “творчість” постійно ототожнювалося з поняттям “творча діяльність”. Ми вважаємо, що поняття “творчість” передбачає цілісне самостійне створення нового, неповторного, оригінального, значущого: в нашому випадку це нестандартне виконання музичного твору, імпровізація, творіння.

Поняття “творча діяльність” передбачає діяльність, результатом якої є новий оригінальний продукт, що має значення для конкретного виду діяльності і суспільну значущість.

На нашу думку, творча діяльність є фактором становлення творчої особистості, якщо вона базується на альтернативних установках вчителя стосовно формування індивідуальної особистості. Сучасний вчитель повинен враховувати доцільність розвитку якостей особистості, яка зберігає незалежність думок, здібність до ризику викласти власну творчу позицію, невтомного дослідницького пошуку, нестандартного мислення, спілкування в комунікативній діяльності, передбачення та прогнозування. Вона повинна бути скерована на розвиток сили особистості, її сміливості, збільшення життєвої енергії, встановлення взаємозв’язків між мисленням, почуттями та поведінкою. Пошук шляхів вирішення даної проблеми може стати метою подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Віроzub С.М. Розвиток творчих здібностей учнів // Науковий вісник Миколаївського державного педагогічного університету. Педагогічні науки: Зб. наук. пр. – Миколаїв, 2001. – Вип. 4. – С. 275 – 281.
2. Гальперин П.Я. Формирование умственных действий // Хрестоматия по общей психологии. Психология мышления / Под ред. Ю.Б. Гипенрейтер, В.В. Петухова. – М., 1981. – С. 78 – 86.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 374 с.
4. Зязюн І.А. Безсвідомість, підсвідомість. Творчість (з огляду установки Дмитра Узнадзе) // Мистецтво та освіта. – 2001. – №3. – С. 6 – 9.
5. Леонтьев А.Н. Деятельность, сознание, личность // Леонтьев А.Н. Избранные психологические исследования: В 2 т. / Под ред. В.В. Давыдова и др. – М.: Педагогика, 1983. – Т. 2. – 317 с.
6. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии: В 2 т. – М.: Педагогика, 1989. – Т. 1. – 488 с.
7. Семиченко В.А. Пріоритети професійної підготовки: діяльнісний чи особистісний підхід? // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія / За ред. І.А. Зязюна. – К., 2000. – С. 176 – 203.
8. Теплов Б.М. Психология музыкальных способностей // Теплов Б.М. Избранные психологические труды: В 2 т. – М., 1985. – Т. 1. – 246 с.
9. Ушинский К.Д. Избранные педагогические произведения. – М.: Просвещение, 1968. – 557 с.
10. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих пед. закладів освіти. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2000. – 544 с.